

*Попович Є. М., д-р юрид. наук, доц., головний наук.
співробітник Харківського НДІСЕ,
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7167-6855>
Андренко С. О., канд. юрид. наук, завідувач відділу
Харківського НДІСЕ
ORCID://<http://orcid.org/0000-0002-2900-3120>
e-mail: sweta-a@ukr.net*

ОКРЕМІ ПИТАННЯ ІНТЕНСИФІКАЦІЇ СУДОВО-ЕКСПЕРТНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Однією з умов інтенсифікації процесу експертного дослідження, підвищення його результативності є своєчасне і повне забезпечення експерта необхідною довідковою інформацією, тому важливим напрямком упровадження комп'ютерних технологій в експертну діяльність є інформаційне забезпечення судової експертизи, під яким розуміється створення банків даних і автоматизованих інформаційно-пошукових систем по конкретних об'єктах експертизи, що функціонують, в основному, на базі ПК і використовують можливості комп'ютера по зосередженню, обробці і видачі відповідно до запитів великих масивів інформації [1, с. 93]. Розвиваючи це поняття, фахівці стверджують, що інформаційне забезпечення судової експертизи має являти собою науково організований і безперервний процес накопичення, підготовки й надання систематизованої науково-технічної інформації, необхідної для вирішення судово-експертних завдань. Відомості, що є в інформаційній системі, повинні бути актуальними, тобто відбивати сучасний стан науки й техніки в певній галузі. Повнота інформації забезпечується охопленням усіх необхідних даних [2, с. 9].

Проблематика використання досягнень науково-технічного прогресу у кримінальному судочинстві, інформатизації судово-експертної діяльності міститься у розробках зарубіжних та вітчизняних науковців Т. В. Аверьянкової, Л. Є. Ароцкера, А. Ф. Аубакірова, В. П. Бахіна, Р. С. Белкіна, К. І. Белякова, П. Д. Біленчука, С. Ф. Бичкової, В. В. Бірюкова, А. І. Вінберга, М. С. Вертузаєва, Г. І. Грамовича, Г. Л. Грановського, Л. Г. Еджубова, О. О. Ейсмана, Н. І. Клименко, В. К. Лисиченка, Є. Д. Лук'янчикова, Ю. О. Мазніченка, В. С. Митричева, З. С. Меленевської, Ю. О. Пілюкова, М. С. Польового, О. Р. Росинської, О. О. Садченка, М. В. Салтевського, М. Я. Сегая, І. Я. Фридмана та інших вчених. Однак зміни законодавства, науково-технічний прогрес, реорганізації судово-експертної системи породжують нові проблеми, розв'язання яких потребує нових зусиль науковців.

Загальна мета інформаційного забезпечення судової експертизи – створення впорядкованої системи збирання, збереження, передавання та використання даних у судовій експертизі взагалі та конкретних експертизах. Ці системи дозволяють експерту вірно описувати, класифікувати об'єкти, що підлягають дослідженню, визначати напрямки подальших дій, обирати для застосування відповідні методики, обґрунтовувати та формулювати експертні висновки [3, с. 462].

Система інформаційного забезпечення допомагає розв'язувати важливу проблему типології експертних завдань – принцип їх оптимізації, тобто оптимальне використання структурних елементів експертних завдань з метою достовірного пізнання за допомогою спеціальних знань обставин справи [2, с. 10].

Функціонування експертної діяльності як окремої інформаційної системи неможливо без існування різноманітних інформаційних баз даних програм автоматизованого пошуку інформації з використанням комп'ютера. Подібні бази даних формуються в експертній установі та використовуються під час виконання експертиз залежно від змісту експертного завдання. Насамперед це систематизовані бази законодавчого забезпечення експертної діяльності та бази даних, що містять затверджені й зареєстровані експертні методики. Ми погоджуємося із думками фахівців, що існує нагальна необхідність створення інформаційної бази експертних прецедентів. На можливість застосування дії «пошук прецеденту» в алгоритмі діяльності експерта вказують А. Т. Ашеров та В. В. Сабадаш [4, с. 145]. Ми підтримуємо висновки фахівців про те, що подібний підхід можна застосувати під час виконання експертних досліджень, тобто пропонується створення бази даних експертних досліджень, пов'язаних з розв'язанням конкретних ситуативних завдань, що стосуються проблемних питань при проведенні експертиз. Інформаційна модель цієї бази характеризується такими параметрами: перелік експертних завдань, типологізованих за

змістом проблемних питань, що виникають під час проведення економічних експертиз; необхідні об'єкти досліджень; уніфіковані алгоритми розв'язання наведених завдань; можливі варіанти експертних висновків (категоричні, ймовірні, альтернативні, умовні) тощо. За умови постійного оновлення такої бази в ході експертної практики можливим є створення банку даних щодо практичних шляхів розв'язання типових експертних завдань. Крім того, подібна динамічна інформаційна модель дає змогу відслідковувати вирішення суперечливих питань, що виникають під час проведення експертиз [3, с. 463–464].

Використання інформаційної бази експертних прецедентів надасть змогу підвищити якість експертних досліджень; скоротити строк виконання експертиз за рахунок прискорення процесу обрання конкретного алгоритму дослідження; визначити напрямки вдосконалення існуючих експертних методик або розроблення нових.

У даний час в Україні створені і функціонують різноманітні бази даних за конкретними об'єктами судової експертизи. Вони створюються або безпосередньо в судово-експертних установах, або у межах «материнських наук» і пристосовуються до судової експертизи.

Прикладами успішного використання ІПС в судово-експертних установах України є такі:

1. Автоматизована інформаційно-пошукова балістична система «ТАІС» та лазерна автоматизована балістична система «Рикошет» – у балістичній експертизі.

2. АПС «Взуття» – в трасологічній експертизі для визначення характеристик підшов взуття за їхніми слідами.

3. АПС «Марка», що використовується під час проведення експертиз лакофарбових матеріалів і покриттів. Її банк даних містить відомості про ознаки декількох сотень еталонних зразків фарби, що є необхідним для вирішення класифікаційних та ідентифікаційних завдань.

4. АПС «Проволока» – в експертизі металів і сплавів та інші. Зокрема, за допомогою АПС «Марка» здійснюється встановлення родової (марки) і групової (в межах марки) належності емалей. вихідними даними слугують відомості про кількісні характеристики елементного складу мінеральної частини всіх марок автоемалей, які використовуються автозаводами України, Росії та країн Європи. Пошук здійснюється шляхом порівняння основних ознак невідомої автоемалі з ознаками відомих автоемалей (еталонів), що містяться в банку даних системи [5, с. 104].

Сьогодні активізувалися роботи зі створення АПС управлінського характеру, зокрема, такі, що акумулюють і обробляють статистичні дані за підсумками експертних досліджень про характер висновків судових експертиз (категоричних, ймовірних тощо), про причини розбіжності висновків повторних і первинних експертиз тощо.

Вдалим прикладом такої розробки можна вважати створений фахівцями Харківського та Київського НДІ судових експертиз спільний програмний продукт (експертну систему) «Біолог», який дає змогу при експертному дослідженні мікрооб'єктів рослинного походження встановлювати таксономічну належність об'єкта при вирішенні діагностичних, класифікаційних, ідентифікаційних та ситуаційних (ситуалогічних) завдань. Впровадження продукту в експертну практику дозволило скоротити термін проведення експертиз, мінімізувати можливість експертних помилок, сприяло об'єктивізації результатів дослідження. Програмний продукт розроблено для дослідження мікрочасток деревини, листя, грибів міксоміцетів, грибів макроміцетів, комах-некробіонтів, волосся тварин тощо. Результати експертних досліджень зазначених об'єктів сприяють встановленню складу злочину, місця події, встановленню знаряддя, визначенню часу та механізму вчинення злочину, є підставою для розроблення версії про особу, яка вчинила злочин тощо.

Для вирішення питань вибухо-технічної експертизи розроблені інформаційно-пошукові системи вибухових речовин цивільного і військового призначення (більш 100 найменувань), порохів і піротехнічних сумішей, промислових засобів підризу, боеприпасів [6, с.169]. Дані системи дозволяють швидко визначити склад чи марку (групу) вибухових речовин за одним чи декількома показниками, отриманими у результаті фізико-хімічного аналізу, дають експерту можливість установити повний перелік властивостей як вибухової речовини, так і її компонентів, вид (марку) засобів підризу, боеприпасів.

Існують також системи аналізу зображень, що дозволяють здійснювати діагностичні й ідентифікаційні дослідження, наприклад, почеркознавчі (порівняння підписів), дактилоскопічні (порівняння слідів рук між собою і сліду з відбитком на дактилокарті), трасологічні (наприклад, за слідом взуття установити його зовнішній вигляд), балістичні, портретні (реконструкція особи по черепу, фотосуміщення зображення черепа і фотографії),

складання композиційних портретів («Фоторобот»). Деякі з цих систем використовуються і з метою криміналістичної реєстрації («Візерунок») [7, с. 121].

Таким чином, збільшення потенціалу діяльності як кожного експерта, так і судово-експертної установи в цілому напружує залежать від інтенсифікації аналітико-експертної діяльності на всіх ієрархічних рівнях діяльності.

Список використаних джерел:

1. Біленчук П. Д., Кравчук О. В., Міщенко В. Б., Пілюков Ю. О. Інформаційна діяльність в правознавстві : монографія. Київ, 2007. 244 с.
2. Сегай М. Я. Типологія експертних задач. *Криміналістика и судебная экспертиза*. Київ., 1988. Вип. 37. С. 9–18.
3. Капустник К. В., Губанова І. В. Інформаційне забезпечення судово-економічних експерти. *Теорія та практика судової експертизи і криміналістики*. Х. : Право, 2009. Вип. 9. С. 462–465.
4. Ашероф А. Т., Сабадаш В. В. Судебно-ергономическая експертиза несчастных случаев в системах «человек-техника-среда» : монографія. Харьков, 2008.
5. Практикум з криміналістики : навч. посібн. / кол. авторів: В. Ю. Шепітько, В. О. Коновалова, В. А. Журавель та ін.; за ред. В. Ю. Шепітька. Київ, 2013.
6. Россинская Е. Р. Рентгеноструктурный анализ в криминалистике и судебной экспертизе. Киев, 1992. 220 с.
7. Пілюков Ю. О. Шляхи автоматизації інформаційно-аналітичної роботи в експертних підрозділах МВС України. *Криміналістичний вісник* : наук.-практ. збірник. Вип. 1. Держ. наук. дослід. експертно-криміналістичний центр МВС України; КНУВС. Київ, 2006. 168 с.

УДК 343.98

*Спіцина Г. О., д-р юрид. наук, доц., завідувач лабораторії Харківського НДІСЕ,
ORCID : <https://orcid.org/0000-0002-6677-6915>
e-mail: adept@ukr.net*

Белевцова С. О., канд. філол. наук, доцент Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди

ЩОДО ПИТАННЯ ФОРМУВАННЯ НОВІТНЬОЇ ПАРАДИГМИ ТЕОРІЇ ТА ПРАКТИКИ СУДОВОЇ ЕКСПЕРТИЗИ У УКРАЇНІ

Аналіз наукових поглядів та співставлення їх з узагальненням експертної практики в Україні, державах Європи, США та інших країнах світу дає змогу зробити висновок, що на початку ХХІ століття спостерігається етап розвитку експертології та експертної практики, який, на думку Т. Куна, треба вважати науковою революцією – формування та перехід до нової парадигми [1].

Визначення змісту формування новітньої парадигми теорії та практики судової експертизи в Україні треба розпочати із з'ясування змісту категорії парадигма. Наукознавство визнає історію науки як боротьбу між різними науковими спільнотами за утвердження нового наукового світогляду, який передбачає не тільки смислове поле цілісного бачення стану справ у науці, а й сукупність теоретичних стандартів, методологічних норм, ціннісних орієнтирів. Цей світогляд Т. Кун називає парадигмою (від грецьк. *παράδειγμα* – приклад, зразок). Термін «парадигма» у філософію науки вперше запровадив позитивіст Густав Бергман [2]. Аналіз думок наукознавців свідчить про те, що вони виокремлюють щонайменше три аспекти парадигми:

1. Парадигма – сукупність філософських, загальнотеоретичних основ науки; система понять і уявлень, які властиві певному періодові розвитку науки, культури, цивілізації [3, с. 415].

2. Парадигма – це найбільш загальна картина раціональної побудови природи, світогляд [4].

3. Парадигма – це дисциплінарна матриця, що характеризує сукупність переконань, цінностей, технічних засобів тощо, які об'єднують фахівців у це наукове співтовариство.

Слід зазначити, що у 2005–2010 роках у Європі та США склалася перехідна парадигма судово-експертної діяльності, що визначала формування якісно нової моделі судової експертизи та зміни її теоретичного уявлення, а також запровадження сертифікації та акредитації у судово-експертну діяльність.